

15. Ядерна програма КНДР. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0\\_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0\\_%D0%9A%D0%9D%D0%94%D0%A0](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_%D0%9A%D0%9D%D0%94%D0%A0)
16. Ядерная програма КНДР: с чего все начиналось. – Режим доступу: <http://ria.ru/spravka/20070209/60461507.html>

*Якобчук Ю.*

*Науковий керівник – доц. Шама О. І.*

## ГАЙ КАЛІГУЛА: ІСТОРИЧНА ПРАВДА ТА ДОМИСЛИ

Відомим імператором Стародавнього Риму був Гай Калігула. Біографія цієї особистості є досить неоднозначною. Його правління сьогодні викликає багато дискусій. Зокрема, незрозумілим залишається причина здійснення неадекватних заходів імператором та його жорстокості щодо оточуючих його людей. Серед істориків немає єдиної оцінки щодо цього питання. Даніель Ноні вважає, що це викликано важкими обставинами життя Калігули, а Светоній стверджував, що він був «хворою» людиною. Тому, зважаючи на недостатнє висвітлення багатьох питань, проблема з'ясування історичної правди та розкриття основних домислів щодо особистості Гая Калігули на сьогодні є актуальною і потребує детального вивчення.

Об'єктом роботи є суспільно-політичні особливості існування Римської імперії у першій половині I ст.

Предметом дослідження є біографія відомого римського імператора Гая Калігули.

Мета роботи: визначити основні аспекти трактування особистості Калігули, та формування його образу різноманітними дослідниками.

Основними завданнями роботи є: з'ясувати погляди істориків на постать Калігули; визначити вплив особистісного фактору та хворобливого стану на політичну діяльність імператора.

Досліджували життя імператора такі науковці як: В. Миронов [13], Д. Ноні, [15] І. Князький, [10] Т. Моммзен, [13] Ф. Зелінський, [8] А. Бокщанін, [3] А. Васильєв [4] та ін.

Гай Юлій Цезар Август Германік Калігула, народився в 12 р. у Германії. Згодом він отримав своє прізвище від солдат за те, що любив носити військове взуття – «калігула». По словам Светонія Гай був дуже високим і блідною людиною з потворним тілом, тонкою шиєю і худими ногами. У нього був широкий похмурий лоб, рідке волосся яке не покривало всю голову, хоча все тіло було густо покрите волоссям. [7, с. 39] Він досить рано втратив батька, матір і двох старших братів. Даний факт вочевидь мав вплив на подальшу долю Калігули. В дитинстві захворів невідомою хворобою, від якої ледь не помер. Для того щоб отримати спадщину імператора Тіберія, йому довелося відправитися до Капрі, служити імператору. Вже тоді сформувалися основні риси його характеру. Згодом коли Калігула став правителем, серед населення переважали такі розмови: «Не було на світі кращого раба і гіршого правителя». Калігулі було до вподоби знаходитися при катуваннях і стратах, а в нічний час він ходив в заклади розваг, вдягнутий у довге плаття і перуку. Хоча Тіберій бачив, ким себе являє його підопічний, про те, він вирішив не позбавляти його спадщини. За свідченням Калігули коли імператор постарів, він отруїв його, зняв перстень і задушив подушкою. [13, с. 411 – 413]

Моммзен говорить про Калігулу наступні слова: «Він постійно перебував в стресову стані. Треба було володіти залізною волею щоб витримати такі випробування. У нього був характер раба, в якого не ворухнувся жоден мускул на обличчі, коли він почув про смерть сім'ї.» [14, с. 215]

Більшість істориків вважають, що саме дитинство так сильно вплинуло на негативні дії майбутнього імператора. Луцій Сенека говорив: «Гай Цезар, якого природа створила наче для того, щоб показати, на що здатні безмежна порочність в поєднанні з безмежною владою». [1, с. 360]

18 березня 37 р. Калігулу проголошують імператором. Він був самим бажаним правителем провінцій та військ, де пам'ятали його ще хлопчиком, і для всього римського суспільства, яке любило Германіка і жаліло його весь погублений рід. Тому, коли він виступив з Мізена, супроводжувати тіло Тиберія, народ зустрічав його радісно, із жертвами, та запаленими факелами, бажаючи довгого правління. А коли Гай повернувся до Риму, йому була надана найвища влада за наказом Сенату. На честь імператорства Калігули було влаштовано святкування під час трьох неповних місяців було зарізано більше, як сто шістьдесят тисяч тварин. Коли через декілька днів він відправився на Кампанські острови, жителі Риму приносили жертви за його повернення, не упускаючи момент показати свою любов імператору. Коли правитель занедужував, люди ночами юрмилися навколо Палатина, були і такі, які давали письмові клятви битися на смерть заради одужання хворого чи віддати за нього своє життя. [16, с. 158 – 159].

Правління імператора ґрунтувалося на засадах принципату. Калігула був принцепсом сенату, одночасно зосереджуючи у своїх руках вищу цивільну (довічний народний трибун) і військову владу. Формально продовжував існувати республіканський устрій: сенат, коміції (народні збори), магістратури (крім цензорів). Але ці інститути втратили колишнє політичне значення, бо вибори до них та їх діяльність регулювалися принцепсом. Реальна влада була зосереджена в руках імператора і близьких до нього людей, його особистої канцелярії, штат якої невпинно зростав, а сфера діяльності розширювалася.

Правління Калігули стало важливим станом переродження принципату в монархію. На відміну від перших принципсів, які намагалися хоча б формально притримуватися конституційних рамок, Калігула повернувся до абсолютистської політики Юлія Цезаря і відкритої військової диктатури. [2, с. 352 – 354]

Через рік після свого правління Калігула об'явив себе богом. Він ходив в одязі божеств та з їх атрибутами – блискавкою Юпітера, тризубом Нептуна і жезлом Плутона, а інколи в одязі Венери. [9, с. 207].

Така ситуація тривала недовго. Важко сказати, що підштовхнуло його до божевільня і злочинів, однією із версій це жінка, яка підлила імператору в напій любовне зілля, або постійна безсонниця і жахливі кошмари, у всякому випадку, такому характеру ніхто б не позаздрив. Светоній говорить: «якщо Калігула не був епілептиком, шизофреніком і алкоголіком, то явно хворою людиною імператор був без всяких сумнівів». [6, с. 387 – 388].

Причиною таких жахливих дій могла стати хвороба. Сьогодні можна стверджувати, про наявність в нього енцефаліту. Стародавні історики, такі, як Светоній і Діон Кассій, описує у Калігули наявність «запалення мозку». Суспільство очікувало одужання імператора. І Гаю стало краще, але його правління зазнало значних змін. [4]

Хвороба зрештою підірвала його психічний стан, і поведінка Калігули стала ірраціональною. Крім того, посилилася хронічна безсонниця і жахливі кошмари в нічний час, а в день відбувалися безчинства. [10, с. 111 – 113] Після необмеженої влади Сулли його охопило бажання стати одноосібним імператором, яким образом досягне своєї мети, йому було байдуже. Калігула вирішував долю видатних сановників імперії. Так деякі з них отримали наказ покінчити з собою. Для інших у імператора завжди напоготові був кат. Калігулі було властиве марнотратство і пожадливість. Величезний спадок Тиберія він витратив менш ніж за рік. І в результаті для поповнення скарбниці ввів неймовірну кількість податків і поборів.

Часто його дії виходили за межі адекватного сприйняття тогочасного суспільства. Светоній описував неадекватні дії молодого імператора: він перекинув міст через залив між Байями і ПUTEОЛАНСЬКИМ шляхом, довжиною майже в 3600 кроків. Для цього він зібрав вантажні судна, вишикував їх в два ряди, насипавши на них земляний вал і вирівняв за виглядом АПІСЬОЇ дороги. По цьому мосту імператор два дні підряд їздив з однієї сторони в іншу. Светоній згадував негативні дії імператора: «коли подорожчав скот, яким годували диких звірів для видовищ, він наказав кинути їм на загибель злочинців і, обходячи для цього тюрми, імператор не дивився, хто в чому звинувачений, а прямо наказував, стоячи в дверях, забирати всіх, «від лисого до лисого». Батьків заставляв бути під час страти дітей. Наглядача глadiatorських битв Калігула наказав декілька днів підряд бити ланцюгами у себе на очах, і вбив не раніше, чим почув запах гнилого мозку. Автора за вірш із жартом він спалив на вогнищі посеред амфітеатру. Один римський вершник, кинутий диким звірям, не переставав кричати, що він невинен, він вернув його, відрізав йому язик і знову погнав на арену. В ПUTEОЛАХ при освяченні мосту він покликав до себе багато народу і несподівано скинув їх в море, а тих, хто намагався схопитися за кормила суден, баграми і веслами відштовхував їх назад. В Римі за всенародним частуванням, коли раб вкрав срібну накладку з ліжка, він зразу віддав його кату, наказавши відрубати йому руки, повісити їх спереду на шию із надписом: «в чому його вина», провести навколо всіх гулящих.. При жертвоприношенні він вдягнувся помічником різника, а коли тварину підвели до віттаря, замахнувся і ударом молота вбив самого різника. Посеред пишного святкування він раптом розсміявся, консули, які були поруч, стали запитувати, чому він сміється, і Калігула відповів: «тому, що варто мені забажати, і вас обох скарають на горло!». [9, с. 208 – 210]

Абсурдною була любов імператора до свого коня. Він зробив йому конюшню із мармуру, ясла із слонової кістки, дав пурпурні покривала і прикраси, надав йому палац із слугами, куди від його імені запрошував і приймав гостей. Дійшло навіть до того, як повідомляють джерела Калігула хотів зробити його консулом.. [8, с. 350]

Коли про дану ідею дізнався народ, він був здивований і готувався до повстання. Згодом імператору його оточення порадило відмовитися від подібних витівок. Калігула довго вагався, але все ж погодився. [5, с. 444]

Імператор не зміг проявити себе у військовій справі. В 39 році Калігула зібрав військо і вирушив у похід на Германію. Він просувався швидко, настільки, що преторіанські когорти були змушені наздоганяти імператора. Також, під час походу його несли вісім чоловік, а народ із окружних міст повинен був розмітати перед ним дорогу і кланятися. Прийшовши в табір, імператор захотів показати себе дієвим і строгим полководцем: легатів, які із запізненням привели війська із різних міст, звільнив, старших центуріонів, яким залишалися лічені дні до відставки – забрав звання, інших викинув через жадність, зменшивши зарплату до шести тисяч. За весь похід він не зробив нічого. Лише, коли під його захист втікав з маленьким загоном Адміній, син британського царя Кінобеліна, він відправив в Рим листа, нібито йому покоровся весь острів, і наказав гінцям без зволікань взявши колісницю передати його консулам. А згодом, коли воювати не було з ким, Калігула наказав декільком германцям із своєї охорони переправитися через Рейн, сховатися там і після сніданку відчайдушним шумом сповістити про наближення ворога. Все було виконано. Тоді імператор з найближчим оточенням і загоном преторіанських вершників вирушив в сусідній ліс, обрубуючи з дерев гілля і, повернувся при світлі факелів. Тих, хто не пішов за ним, він вилаяв за боягузтво і малодушність, а учасників перемоги нагородив вінками нового імені і виду, на них красувалося сонце, зірки і місяць. В наступний раз імператор

наказав забрати декілька хлопчиків-невільників із школи і тасно відправити їх вперед, а сам, несподівано залишив святкування, з кіннотою кинувся за ними слідом, схопив, як втікачів, і в кайданах привів назад — і в цій комедії, як завжди, він не знав міри... Перед, тим як покинути провінцію, він задумав ще одну жахливу жорстокість: винищити всі легіони, повсталих після смерті Августа, за те, що вони тримали колись в полоні його та батька Германіка, свого полководця. Калігулу з важкістю відговорили від цього наміру, но не могли стримати від бажання стратити хоча б кожного десятого. І ось, скликавши легіонерів на схід, безбройних, навіть без мечів, імператор оточив їх зброєю та кіннотою, але помітивши, що багато здогадуються, в чому справа, і пробираються до своєї зброї, щоб дати відсіч, він втік і попрямував до Риму. [11, с. 88 – 90]

В 2013 році були знайдені раніше невідомі глави «Історії» Тацита. Наприклад, вчені часто, як підтвердження його безумства, наводять факт будівництва мосту через Неаполітанську затоку. Тацит же говорить, що це були військові навчання, що проводилися після невдалої спроби імператора переправитися до Британії. По всій видимості, солдати боялися перетинати Ла Манш, і тому був розроблений цей міст, що складався із скріплених човнів. На жаль, Калігула був убитий перш, ніж здійснив цей проект.

Римське суспільство відчувало негативні емоції щодо специфічних дій свого імператора. Згодом проти нього почали відбуватися змови. Смерті Калігули бажав будь-який житель Риму. Спочатку йому вдавалося дізнаватися про змови та придушувати їх. Змовників він карав дуже жорстоко і про їхню смерть повідомляв всьому суспільству, щоб викликати страх населення. Як сам Калігула говорив: «Хай ненавидять, лише б боялися».

Вбивству передувала ціла низка знаків. В Олімпії статую Юпітера, яку наказав Калігула перевезти в Рим, раптом почала так сміятися, що всі робітники порозбігалися. В Капус в річницю вбивства Юлія Цезаря 15 березня 40 року, в Капітолій вдарила блискавка, а в Римі – в храм Аполлона. Астролог Сілла передбачав Калігулі близьку смерть. Оракули із Антія, де родився Калігула, вказували йому про необхідність оберігатися від чоловіка на ім'я Касій. 3 січня здійснюючи жертвоприношення, імператор був забризканий кров'ю жертви. 24 січня коли підходив час сніданку, він відчував важкість в шлунку, він вагався чи йти йому на спектакль, але друзі умовили його. [15, с. 330 – 331]

Про подальші події розповідають двояко. Одні говорять, що коли він говорив з хлопчиками, Херей, підійшов до нього ззаду, ударом меча глибоко розрубав йому потилицю з криком: «Роби свою справу!» — і тоді трибун Корнелій Сабін, другий змовник, спереду пронизав йому груди. Інші передають, що коли центуріони, які були в змові, відтіснили натовп людей, Сабін, як завжди, запитав в імператора пароль, Калігула сказав: «Юпітер», тоді Херей крикнув: «Отримай своє!» — і коли Гай обернувся, розсік йому підборіддя. Він впав, в судамах кричав: «Я живий!» — і тоді решта зарізали його тридцятьма ударами — у всіх був один лозунг: «Бий ще!» Деякі били його клинком в пах. [9, с. 210 – 211]

Прожив він двадцять дев'ять років, правив три роки, десять місяців і вісім днів. Тіло його таємно віднесли в Ламієві садки, спалили наполовину на поховальному вогні і злегка закидали зіллям. Разом з ним загинули і жінка його Цезонія, зарубана центуріоном, і дочка, яку розбили об стіну. [12, с. 443]

Отже, до опрацьованих нами джерел треба відноситися об'єктивно і ретельно перевіряючи. Багато авторів використовують домисли. Зображуючи імператора тираном, деспотом, монстром. Перед усім забувають, яке важке було дитинство, перехворів запаленням мозку. Гай бачив, як помирає батько, який був отруєний. На його очах було зарізано маму. Після даних дій він пережив шок і за допомогою лікарів прийшов до тями. Ці події відбувалися коли Калігулі було сім років. Це все в подальшому відобразилося на його житті та управлінні Римом. Вагомим аргументом захисту Калігули є любов народу. Перед хворобою, він був обожнюваним імператором суспільства. Калігула дбав про добробут Риму і його населення. Будував нові міста, акведуки, повернув назад людей, які були заслані Тиберієм, здійснив політичну амністію, виплатив преторіанцям 2 тис. сестерціїв. Змінив податкову систему, зменшив податки і виплатив борги минулих імператорів. Відновив діяльність звітів про стан держави, які були заборонені Тиберієм. Повернув раніше заборонені книги. Володів ораторським мистецтвом, читав різні книги. Коли Гай захворів, люди всі молилися, щоб Калігула видужав і продовжив бути імператором. Автори зазначають, що після хвороби він став зовсім іншою людиною, перетворився в «монстра». Історики посилаються тільки на поодинокі випадки його жорстокості, які не можуть свідчити, що імператор був «чудовиськом». Багато цих звинувачень можна заперечити. Так, він вчиняв жахливі дії, під впливом жахливої хвороби, яку він пережив. Жоден дослідник не зазначав, що Калігула це робив свідомо. Светоній звинувачував його в катуваннях. При цьому він не називає конкретних імен, а згадує лише: «один римський вершник», «один сенатор» та інші. Всі ці неточності викликають лише скептицизм. Пліній Старший, Діон Касій, Светоній, Сенека, Тацит – до праць вчених треба відноситися з великою підозрою. Вони перебували в поганих відносинах з імператором. І до його правління могли додавати багато негативізму, жорстокості. Вони зображували його жорстоким, але забуваючи про добрі справи, які він вершив для народу. Праці Плінія Старшого писалися з праць інших людей, де він додавав багато свого. Сенека ненавидів імператора і називав його «кровожерливим чудовиськом». Після цих слів, як можна говорити про якийсь об'єктивізм про Гая. Тацит також зображував імператора «чудовиськом», «звіром». Светоній зображував імператора злочинцем, вказуючи на його жахливі справи і доводячи справедливість покарання. Всі ці автори сформували міфічний образ Гая. Образ жорстокості, тиранії, деспотизму. Варто звернути увагу, що він владу

отримав у молодому віці, в результаті – через лицемірство, брехня та інтриги – перетворили його в жертву. Він мусив підкорятися принципату, тримати владу у своїх руках. Французький історик Даніель Ноні говорить, що всі відомі праці про Калігулу – перебільшені і підлягають скептицизму. [15, с. 332 – 339] Варто не забувати його добрі справи, важке дитинство, перенесену хворобу. І до праць авторів, сучасників Калігули відноситися з недовірою. Треба враховувати, що кожен автор ненавидів імператора і зображував тільки з поганої сторони. Життя імператора повне загадок і невідомого.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Аврелий В. Извлечения о жизни и нравах римских императоров Римские историки IV века / В. Аврелий. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1997. – 414 с.
2. Балух В.О Історія Стародавнього Риму / В. Балух. – Чернівці: Книги ХХІ, 2005. – 680 с.: ілюстрації, карти
3. Бокщанин А. Источниковедение Древнего Рима / А. Бокщанин. – М.: Издательство Московского университета, 1981. – 160 с.
4. Васильев А. О достоинствах Калигулы [Электронной ресурс] / А. Васильев. – Режим доступа: [http://tabularium.narod.ru/articles/Cal\\_01.html](http://tabularium.narod.ru/articles/Cal_01.html)
5. Виппер Р. Ю История древнего мира / Р. Ю. Виппер. – М.: Республика, 1993. – 511 с.
6. Гиббон Э. Закат и падение Римской Империи / Э. Гиббон. – М.: Изд. ТЕРРА-Книжный клуб 2008. – 600 с.
7. Грант М. Римские императоры / М. Грант. – М.: ТЕРРА- Книжный клуб, 1998. – 400 с.
8. Зелинский Ф. Римская империя / Ф. Ф. Зелинский. – С-Пб.: «Алетейя», 2000. – 496 с.
9. Історія Стародавнього Риму. Хрестоматія. Посібник для студентів історичного факультету / Підг. Шама О. І. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 352 с.
10. Князький И. Калигула / И. Князький – М.: Молодая гвардия, 2009. – 272 с.
11. Коккейян Дион Кассий История кесарей. Книги LVII–LXIII «Истории римлян» / Д. К. Коккейян [Пер. с древнегреч. под ред., коммент. и статья А. В. Махлаюка]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; Нестор-История, 2011. – 456 с
12. Машкин Н. История древнего Рима. Учебник / Н. Машкин. – М.: Высш. шк., 2006. – 751 с.: ил
13. Миронов В. Древний Рим / В. Б. Миронов. – М., 2006. – 752 с.
14. Моммзен Т. История римских императоров / Т. Моммзен. – Санкт-Петербург 2002. – 642 с.
15. Нони Д. Калигула / Д. Нони. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1998. – 352 с.
16. Транквилл Светоний Жизнь двенадцати цезарей / С. Транквилл 3-е изд. – М.: Наука, 1993. – 368 с.

*Стойків А.*

*Науковий керівник – доц. Лахманюк Т. В.*

### ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ Й ІНСТИТУТИ У СУЧАСНОМУ ІРАНІ

Початок ХХІ ст. ознаменувався, як «вік інформаційних технологій», який своїм плином приносить зміни не тільки в розвиток науки і техніки, а й розвиток суспільства та його нової дифузії з державою, як цілісної системи. Відповідно до динаміки сьогодення, а особливо до розвитку якісно нових технологій і початку другого етапу «циклу Кондратьєва» (2011–2016), у політичному аспекті різних країн відбуваються еволюційні та революційні процеси розвитку інститутів держави, їхніх функцій, значень, мети і т.д.

Актуальність зумовлена, по-перше, наявністю просторово-часового континууму для досліджуваної теми. По-друге вагомістю та потягом до перспективи. По-третє відсутністю великого пласту наукових робіт по обраній тематиці.

Метою статті є конкретизація та поглиблення знань про політичні процеси й інститути в сучасному Ірані. Об'єктом – цілісна складова динаміки розвитку загальної політики Ісламської Республіки Іран і відповідна цьому еволюція державних інститутів. Предметом – окремі елементи політичного розвитку Ірану, які несуть домінуючу роль у формуванні цілісної складової; теоретичне функціонування інститутів держави Іран.

Основні вектори становлення сучасних інститутів Ісламської Республіки Іран почали формуватись у період від 1 лютого по 1 квітня 1979 р., якраз після завершення Ісламської революції, але свого остаточного оформлення, а саме сконцентрування усієї повноти влади в руках аятоли відбулось у кінці березня – початку квітня 1980 р. коли тривала «Священна оборона», більш відома як «Ірано-іракська війна 1980–1988 рр.» [9]. Таке посилення влади аятоли завершилось на початку осені 1981 р, коли військова ініціатива перейшла до Ірану. Це посилення влади аятоли підтверджується хоча би тим, що 21 червня 1981 р. аятола Хомейні направив у іранський Меджліс запит на імпичмент тодішньому президентові Ірану Абольхасану Банісадру за «діяльність направлену проти духовенства». 22 червня Меджліс прийняв пропозицію аятоли, того ж дня підрозділи КСІРу (Корпус сторожів ісламської революції) блокували резиденцію А. Банісадра. Наступний президент Ірану Мохаммад алі Раджаї був убитий по проханню аятоли 30 червня того ж року. З приходом на пост президента Ірану Алі Хаменеї інститут президента Ірану стабілізувався.

Наступний виток розвитку інститутів держави Ісламської Республіки Іран відбувся із приходом до верховної влади 4 червня 1989 р. Алі Хаменеї. Буквально з перших днів правління Алі Хаменеї почалась